แนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

Guidelines Development the Operational Potential of the Community Enterprises Processing of Banana Products in Mae Ramat District, Tak Province

ณัฐภาณี บัวดี[1*], อดิเรก ฟั่นเขียว[2]

Nattaphanee Buadee[1*], Adirek Funkhiaw[2]

[1]กลุ่มการศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก 63110

[2]สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด ตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก 63110

[1]General Education, Kamphaeng Phet Rajabhat University Maesot, Mae Pa Subdistrict, Mae Sot District, Tak Province, 63110

[2]Public Administration Program, Kamphaeng Phet Rajabhat University Maesot, Mae Pa Subdistrict, Mae Sot District, Tak Province, 63110

*Corresponding author; E-mail: jajanatta@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัย ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก มีขั้นตอนการวิจัย 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาปัจจัย และความต้องการในการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย โดยการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอแม่ระมาด จำนวน 2 คน และสัมภาษณ์ประธานและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่แปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย 3 กลุ่ม จำนวน 6 คน และขั้นตอนที่ 2 การสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยการศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีจากวิสาหกิจชุมชนบ้านแคว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่า 1) ปัจจัยการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยเอื้อ 5 ปัจจัย มีปัจจัยบุคลากรเป็นปัจจัยเอื้อมากที่สุด และปัจจัยขัดขวาง 7 ปัจจัย โดยมีปัจจัยการตลาดเป็นตัวขัดขวางมากที่สุด 2) กลุ่มมีความต้องการในการพัฒนาด้านการตลาดมากที่สุด และ 3) แนวทางในการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 4 แนวทาง ได้แก่ (1) การพัฒนาบุคลากร (2) การพัฒนาความรู้ความสามารถ (3) การสร้างเครือข่าย และ (4) การสร้างความมีส่วนร่วมและคืนประโยชน์

คำสำคัญ: ศักยภาพการดำเนินงาน, วิสาหกิจชุมชน, กล้วย

ABSTRACT

The research objectives were to studies factors, needs and guidelines development the operational potential of the community enterprises processing of banana products in Mae Ramat district, Tak province. The research has 2 steps; Step 1) factors and needs study to develop the operational potential of the community enterprises processing of banana products by interviewing 2 provincial agriculture officials, 3 group leaders and 3 members of three community enterprises; and Step 2) the guidelines development of the potential for operation of community enterprises by studying the best practices of Ban Kai community enterprise, Saraphi district, Chiang Mai province.

The results showed that: 1) Operational factors of community enterprises were consists 5 supporting factors, the most favorable factor is the personnel factor. And 7 hampering factors, with the marketing factor is the most obstructive. 2) The group has the most demand for marketing development. And 3) guidelines development the operational potential of the community enterprises consist of four approaches: (1) personnel development, (2) knowledge development, (3) networking, and (4) participation and corporate social responsibility.

Keywords: operational potential, community enterprise, banana

บทนำ

การพัฒนาประเทศตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มุ่งเน้นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจฐานราก เสริมสร้างรายได้ภาคเกษตรกร ลดการสูญเสียของผลผลิตทางการเกษตร ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมข้อที่ 1.3.4 การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ และข้อที่ 1.3.11 การพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อย ขนาดเล็กและขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจเพื่อสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) จึงได้มีการส่งเสริมให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่มกันเองในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการขึ้นทะเบียนวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างรายได้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ทำให้มีจำนวนวิสาหกิจชุมชนเพิ่มสูงขึ้น จนในปี 2560 มีจำนวนมากถึง 83,670 แห่ง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2560) แต่การดำเนินการโครงการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ของประเทศประสบความล้มเหลวจนถึงขั้นต้องสลายการจัดตั้งกลุ่ม ทั้งนี้เนื่องมาจากการขาดประสบการณ์การรวมกลุ่มและความรู้ความเข้าใจในการประกอบธุรกิจ ส่งผลให้ไม่สามารถทำการตลาดและประชาสัมพันธ์เพื่อรองรับสินค้าของตนได้ (นงนุช และสถาพร, 2554) การประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน ถือว่าเป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้วิสาหกิจชุมชนได้เรียนรู้ตนเองในด้านต่างๆ ได้แก่ การกำหนดทิศทางของวิสาหกิจชุมชน การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินงานด้านการตลาด การวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การบริหารสมาชิก เป็นต้น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2555)

พื้นที่อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เป็นพื้นที่เกษตร ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร เป็นแหล่งปลูกกล้วย ซึ่งเป็นแหล่งใหญ่ที่ให้คุณภาพรสชาติกล้วยที่ดี มีการส่งเสริมให้มีการปลูกกล้วยจากแผนงานโครงการพัฒนาเกษตรกรรม อำเภอแม่ระมาด ตำบลแม่ระมาด พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2563 ได้ระบุแผนการพัฒนาในการส่งเสริมอาชีพ เพิ่มพื้นที่เกษตรอินทรีย์ ฝึกอบรมอาชีพการพัฒนาอาชีพ มีแผนงานเรื่องการอบรมส่งเสริมการปลูกกล้วยน้ำว้าอีกด้วย ซึ่งคนในชุมชนจึงมีการนำกล้วยมาแปรรูปโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่น มาเป็นผลิตภัณฑ์ที่

หลากหลาย ได้แก่ กล้วยอบน้ำผึ้งจากเตาถ่าน ซึ่งเป็นวิธีอบกล้วยที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันดีในอำเภอแม่ระมาด และอำเภอใกล้เคียง นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์จากกล้วยอื่น ๆ เช่น กล้วยฉาบ กล้วยทอดกรอบ และได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างรายได้ และได้มีการจัดตั้งกลุ่มที่เกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วยขึ้นหลายกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีศักยภาพในการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เพื่อสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เกิดการดำเนินงานเป็นเครือข่าย มีผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัย และความต้องการในการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

2. เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอนการวิจัย 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาปัจจัย และความต้องการในการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก และขั้นตอนที่ 2 การสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

1. ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา และขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลในแต่ละขั้นตอน ประกอบด้วย

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) ปัจจัยในการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยศึกษาในปัจจัยเอื้อ และปัจจัยขัดขวางการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วยปัจจัยภายใน ได้แก่ เงินทุนงบประมาณ บุคลากร ผลิตภัณฑ์ การตลาด ที่ตั้ง การบริหารจัดการองค์กร และปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายรัฐ เครือข่าย คู่แข่งขัน การมีส่วนร่วมจากภายนอก และการคมนาคม

2) การบริหาร การดำเนินงาน และศักยภาพของวิสาหกิจชุมชมต้นแบบ 9 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านทิศทาง (2) ด้านวิสัยทัศน์ ศักยภาพความเป็นผู้นำ (3) ด้านสมาชิก การบริหารสมาชิกและการมีส่วนร่วม (4) ด้านการบริหารจัดการ การวางแผนดำเนินการ (5) ด้านการผลิตและกระบวนการจัดการสินค้า (6) ด้านการตลาด (7) ด้านต้นทุน และการบริการการเงิน (8) ด้านการจัดการความรู้ และข้อมูลข่าวสาร และ (9) ด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก

1.2 ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล

1) เอกสารของหน่วยงานราชการ งานวิจัย เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

2) เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน จากสำนักงานเกษตรอำเภอแม่ระมาด อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก จำนวน 2 คน ได้แก่ เกษตรอำเภอแม่ระมาด และนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

3) ประธานและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนดอนแก้ว (2) กลุ่มแปรรูปกล้วยอบน้ำผึ้งคำหล้า/กล้วยอบน้ำผึ้งอินทวงศ์ และ (3) กลุ่มแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน หมู่ 6 ตำบลแม่ระมาด รวมจำนวน 6 คน

4) ประธานและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่ได้รับการยอมรับหรือได้รับรางวัลระดับประเทศ คือ วิสาหกิจชุมชนบ้านแคว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2556) จำนวน 2 คน

2. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

2.1 แบบสังเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับการบริหาร ปัจจัยในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

2.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ปัจจัยในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วยในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก สำหรับเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

2.3 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ปัจจัยในการดำเนินงาน และความต้องการของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก สำหรับประธานและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

2.4 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การบริหาร การดำเนินงานและศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาใช้กำหนดเป็นกรอบในการสร้างแบบสัมภษณ์ และมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยการพิจารณาตรวจสอบคลอบคลุมตรงประเด็นเนื้อหา ของเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน พบว่าแบบสัมภาษณ์ทุกฉบับคะแนนความเห็นผู้เชี่ยวชาญต่อข้อคำถามมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.80 ขึ้นไป แสดงว่าคำถามมีความครอบคลุมตรงประเด็นเนื้อหา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง: ผู้วิจัยดำเนินรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจัดทำแบบสังเคราะห์เอกสารตามที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา นำเนื้อหามาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องตามแบบสังเคราะห์เอกสาร สร้างปแบบสัมภาษณ์

3.2 การสัมภาษณ์: ผู้วิจัยติดต่อประสานงานเพื่อขอเข้าเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ โดยดำเนินการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล 3 แหล่ง ได้แก่ 1) เกษตรอำเภอแม่ระมาด และเจ้าหน้าที่นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน จำนวน 1 คน รวม 2 คน 2) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก 3 แห่ง และสมาชิกกลุ่มของแต่ละกลุ่ม อีกกลุ่มละ 1 คน รวมเป็น 6 คน และ 3) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ วิสาหกิจชุมชนบ้านแคว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และสมาชิกกลุ่ม จำนวน 1 คน รวม 2 คน โดยในการดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสัมภาษณ์พร้อมการบันทึกเสียง และจดบันทึกด้วยตนเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร มาวิเคราะห์กำหนดเป็นประเด็น และข้อคำถามสำหรับแบบสัมภาษณ์ และนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ประธานและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก มาวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุน ปัจจัยขัดขวางการดำเนินงาน และความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์

จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก และนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประธานและสามาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (best practice) วิสาหกิจชุมชนบ้านแคว มาศึกษาวิธีการดำเนินงาน และเปรียบเทียบศักยภาพกับกลุ่มวิสาหกิจชุมนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก จากนั้น นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์สร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาตอนที่ 1 ผลการศึกษาปัจจัย และความต้องการในการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

ตารางที่ 1 ผลการศึกษาปัจจัย และความต้องการในการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

ปัจจัยการดำเนินงาน		ความต้องการ
ปัจจัยเอื้อ	**ปัจจัยขัดขวาง**	
1. ปัจจัยบุคลากร: ผู้นำวิสาหกิจชุมชนมีความตั้งใจในการช่วยเหลือชาวบ้านที่ปลูกกล้วยในพื้นที่ เนื่องจากเป็นกล้วยท้องถิ่นมีผู้ปลูกและส่งขายอย่างต่อเนื่อง 2. ปัจจัยเครือข่าย: มีเครือข่ายการส่งวัตถุดิบมากกว่า มีชาวบ้านที่ปลูกกล้วยมาขายให้กับวิสาหกิจอย่างต่อเนื่องและมีปริมาณเพียงพอ 3. ปัจจัยที่ตั้ง: ที่ตั้งของวิสาหกิจตั้งอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว แต่ไม่มีหน้าร้าน แต่มีการส่งสินค้าไปขายตามแหล่งจำหน่ายสินค้า OTOP และหน่วยงานต่าง ๆ 4. ปัจจัยการคมนาคม: มีการคมนาคมสะดวก เนื่องจากได้มีการนำสินค้าไปขายที่แหล่งจำหน่ายสินค้า OTOP ของกลุ่มวิสาหกิจในอำเภอแม่ระมาด ทำ	1 ปัจจัยการตลาด: การตลาดของวิสาหกิจยังคงใช้การตลาดแบบเก่า โดยการมาซื้อด้วยตนเองและการส่งขายตามคำสั่งซื้อ เป้าหมายลูกค้าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวและผู้ปฏิบัติงานตามหน่วยงานในพื้นที่ 2. ปัจจัยผลิตภัณฑ์: ผลิตภัณฑ์สำคัญของวิสาหกิจ คือ กล้วยอบน้ำผึ้ง โดยใช้วิธีอบเตาถ่าน ซึ่งใช้เวลาในการผลิตนาน ทำให้การผลิตต้องใช้เวลาและทำได้จำกัด และมีรูปแบบผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย 3. ปัจจัยเงินทุนงบประมาณ: เงินทุนการดำเนินงานน้อย ใช้พื้นที่บ้านของประธานกลุ่ม มีการลงทุนในการจัดตั้งโรงเรือน มีการจ้างแรงงานในการผลิต ได้รับการสนับสนุนการหน่วยงานด้านการเงินพอสมควร 4. ปัจจัยคู่แข่งขัน: คู่แข่งขันของวิสาหกิจมีจำนวนมาก เนื่องจากวัตถุดิบมีจำนวนมาก ทำให้มีวิสาหกิจชุมชนและผู้ผลิตรายย่อยที่มีการผลิตสินค้าเหมือนกันในท้องถิ่น โดยเฉพาะในหมู่ที่ 6 ตำบลแม่ระมาด 5. ปัจจัยเครือข่าย: กลุ่มแปรรูปที่มีการผลิตสินค้าคล้ายกันไม่มีการร่วมมือ มีคุณภาพสินค้าที่มีมาตรฐานแตกต่างกัน สินค้าไม่เป็นเอกลักษณ์	- ด้านการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ประชาชนรู้จักมากยิ่งขึ้น ทางเว็ปไซต์ และสร้างเรื่องราว (story) ดึงดูดลูกค้า - ด้านการตลาด ยังไม่ทั่วถึง ต้องการให้มีการพัฒนาการตลาด - ด้านบัญชี อยากมีความรู้การจัดทำบัญชี - ด้านการอบรมรูปแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อที่จะได้มีการพัฒนาสินค้าให้เป็นที่นิยม เป็นที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น พัฒนาตัวผลิตภัณฑ์ เช่น ผงกล้วย - ด้านโรงเรือนและอุปกรณ์ในการผลิตไม่ทันสมัย ไม่เพียงพอ

ปัจจัยการดำเนินงาน		ความต้องการ
ปัจจัยเอื้อ	ปัจจัยขัดขวาง	
ให้มีช่องทางในการรู้จักสินค้าเพิ่มขึ้น และสะดวกในการซื้อเป็นของฝากด้วย 5. ปัจจัยนโยบายภาครัฐ: มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือหลายเรื่อง เช่น การอบรมให้ความรู้ การสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือการผลิต และบรรจุภัณฑ์ของสินค้า	เดียวกันในพื้นที่ 6. ปัจจัยการมีส่วนร่วม: ชุมชนยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมกับวิสาหกิจมากนัก เนื่องจากวิสาหกิจส่วนใหญ่เป็นแบบเครือญาติและมีสมาชิกจำนวนน้อย รายได้ของวิสาหกิจยังมีน้อยทำให้ชุมชนยังไม่ค่อยเห็นประโยชน์จากการเข้าร่วมวิสาหกิจ และยังไม่มีการกระจายรายได้ให้ชุมชนที่ชัดเจน 7. ปัจจัยนโยบายภาครัฐ: มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือแต่งบประมาณจำกัด และไม่ต่อเนื่อง	

ผลการศึกษาตอนที่ 2 ผลการสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

ผลการศึกษาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ วิสาหกิจชุมชนบ้านแคว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบช่องว่างกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินการ ซึ่งมีผล ดังนี้

ด้านที่ 1 ด้านทิศทางของกลุ่ม การรวมกลุ่มเพื่อให้คนได้มารวมตัวกัน เป็นเจ้าของกิจการร่วมกัน มีรายได้ร่วมกัน ชุมชนมีความเข้มแข็งเศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น เน้นสินค้าที่เป็นธรรมชาติ

ด้านที่ 2 ด้านวิสัยทัศน์ ศักยภาพ ความเป็นผู้นำของผู้นำกลุ่ม ประธานกลุ่มเป็นบุคคลที่มีความรู้ มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีภาวะผู้นำ สามารถบริหารสมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี และสามารถชักจูงคนในชุมชนเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

ด้านที่ 3 ด้านสมาชิก การบริหารสมาชิก และการมีส่วนร่วมในกลุ่ม สมาชิกเป็นคนที่อยู่ในชุมชนเป็นกลุ่มแม่บ้าน มีกฎระเบียบของกลุ่มโดยมีประธานกลุ่มคอยดูแลบริหารกลุ่ม ลักษณะการดำเนินงานกลุ่มมีลักษณะครอบครัวสามารถแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นได้ มีการพัฒนาสมาชิกโดยการได้รับการอบรมและพาไปศึกษาดูงาน

ด้านที่ 4 ด้านการบริหารจัดการ การวางแผนดำเนินการของกลุ่ม มีการวางแผนการผลิตล่วงหน้าเนื่องจากมีคำสั่งซื้อล่วงหน้าจาก การผลิตสินค้าแบบ Original Equipment Manufacturer (OEM) รับจ้างผลิตสินค้า มีการวางแผนการผลิตเพื่อผลิตเป็นสินค้าในตราสินค้าของตนเอง การคำนวณยอดขายของปีที่แล้วนำมาเป็นข้อมูลในการพยากรณ์ยอดขายปีถัดไป มีการจัดทำแผนธุรกิจของกลุ่ม โดยอาจารย์มหาวิทยาลัยฯ เข้ามาช่วยในการจัดทำ

ด้านที่ 5 ด้านการผลิต และกระบวนการจัดการสินค้าของกลุ่ม สถานที่โรงงานเป็นของประธานกลุ่ม สินค้ามาจากผลผลิตในชุมชนท้องถิ่น ไม่ใช่การผลิตโดยการใช้เครื่องจักรแบบโรงงานขนาดใหญ่ อุปกรณ์ในการผลิตนั้นนอกจากจะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐแล้ว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังจัดซื้อจัดหาด้วยตัวเอง ผลิตภัณฑ์ได้รับมาตรฐานสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ผ่านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) GMP และอาหารฮาลาล (Halal Food) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีเครือข่ายของวัตถุดิบที่ดี มีโรงงานที่ที่เป็น partner เพื่อให้สามารถผลิตสินค้าได้ทันตามคำสั่งซื้อ

ด้านที่ 6 ด้านการตลาด กลุ่มนำผลผลิตไปขายในห้างสรรพสินค้า มีช่องทางการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ เว็บไซต์ โบว์ชัวร์ วีดีทัศน์ที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ Facebook และออกอากาศทางวิทยุ มีการขายสินค้าทาอยู่หน้าโรงงานที่เป็นพื้นที่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเอง และมีการจัดจำหน่ายในลักษณะ OEM

ด้านที่ 7 ด้านต้นทุน และการบริหารการเงิน มีธนาคารเพื่อการเกษตรได้เข้ามาช่วยเหลือ ทั้งในด้านของสินเชื่อ การตลาด จัดงานให้กลุ่มมีการแสดงสินค้า โดยกลุ่มมีการจัดทำบัญชี รายรับ-รายจ่าย มีหุ้นและมีการกู้ยืมเงินเพื่อเป็นทุนสนับสนุนในการบริหารจัดการภายในกลุ่ม มีการปันผลให้กับสมาชิก มีการจ้างสมาชิกเป็นลูกจ้างในการดำเนินการผลิต

ด้านที่ 8 ด้านการจัดการความรู้ และข้อมูลข่าวสาร มีการประชุมแผนการผลิตเพื่อร่วมกันวางแผนดำเนินการ ให้สามารถผลิตได้ทันตามคำสั่งซื้อ มีการชี้แจงผลกำไร เงินปันผลให้กับสมาชิกได้รับทราบ รวมถึงสมาชิกมีการถ่ายทอดความรู้จากกการได้รับการอบรมเพื่อพัฒนางาน

ด้านที่ 9 ด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก กลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ในด้านเงินทุนและความรู้ด้านต่างๆ ได้รับการสนับสนุนของคนในหมู่บ้าน เนื่องจากการผลิตผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนบ้านแควคือ สินค้ามาจากผลผลิตในชุมชน ทุกอย่างหมุนเวียนและคนกำไรแก่ชุมชนให้ทุกคนอยู่อย่างยั่งยืนพึ่งพาตนเองได้ ตนเองมีความสุข ครอบครัวมีความสุข

อภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยในในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีทั้งที่เป็นปัจจัยเอื้อและปัจจัยขัดขวาง โดยปัจจัยเอื้อที่สำคัญคือบุคลากร โดยผู้นำของกลุ่มต้องมีความรู้ ความสามารถเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม สามารถบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีควมยุติธรรมกล้าตัดสินใจ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ณัฐพล และคณะ (2560) ที่พบว่าตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา คือด้านผู้นำ นอกจากนี้ปัจจัยเอื้ออื่น ๆ ได้แก่ ปัจจัยที่ตั้ง การคมนาคม นโยบายภาครัฐ และปัจจัยเครือข่าย สำหรับปัจจัยขัดขวาง ปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยผลิตภัณฑ์ การตลาด เงินทุน งบประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ธงพล และอุทิศ (2556) ที่พบว่าด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมีนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา คือ ปัญหาด้านการตลาด ด้านบัญชีและการเงิน ด้านการผลิต ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ และต้นทุนการผลิต และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ปลื้มใจ และชาญวิทย์ (2560) ที่พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปและผลิตอาหาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน ขาดความรู้การจัดทำแผนการดำเนินงาน โครงสร้างการบริหารงานที่ยังไม่ชัดเจน และปัญหาเงินทุนไม่เพียงพอในการขยายกิจการและขาดตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม และปัจจัยขัดขวางที่เป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยคู่แข่ง เครือข่าย การมีส่วนร่วมกับชุมชน และนโยบายภาครัฐ ซึ่งจากผลการศึกษาจะเห็นว่าปัจจัยเรื่องเครือข่าย และนโยบายภาครัฐเป็นทั้งปัจจัยเอื้อและปัจจัยขัดขวาง ดังนั้น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานเพื่อผลักดันให้ปัจจัยทั้งสองเป็นปัจจัยเอื้อ สำหรับความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การตลาด ทั้งช่องทางการจัดจำหน่าย และการประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการรับรู้ การบริหารทางการเงินในการทำบัญชี การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงความต้องการของลูกค้า และด้านอุปกรณ์

แนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เป็นแนวทางที่พัฒนาภายในกลุ่ม 2 แนวทาง และแนวทางที่พัฒนาร่วมกับภายนอก 2 แนวทาง โดยแนวทางที่พัฒนาภายใน ได้แก่ 1) การพัฒนาบุคลากร ทั้งผู้นำและสมาชิกกลุ่ม 2) การพัฒนาความรู้ความสามารถ ในด้านผลิตภัณฑ์ และการจัดการ การบริหารการเงิน แนวทางที่พัฒนาร่วมกับภายนอก ได้แก่ 1) การสร้างเครือข่าย และ 2) การสร้างความมีส่วนร่วมและคืนประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ณัฐพล และคณะ (2560) ที่เสนอกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน สำหรับวิสาหกิจชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา ในรูปของ “SPRIT” โดย S แทน Standard และ Safety/ P แทน Product/ R แทน Resource/ I แทน Image และ T แทน Technology

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาปัจจัย และความต้องการของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก กับศักยภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ สามารถสรุปแนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก ประกอบ 4 แนวทาง ดังภาพที่ 1

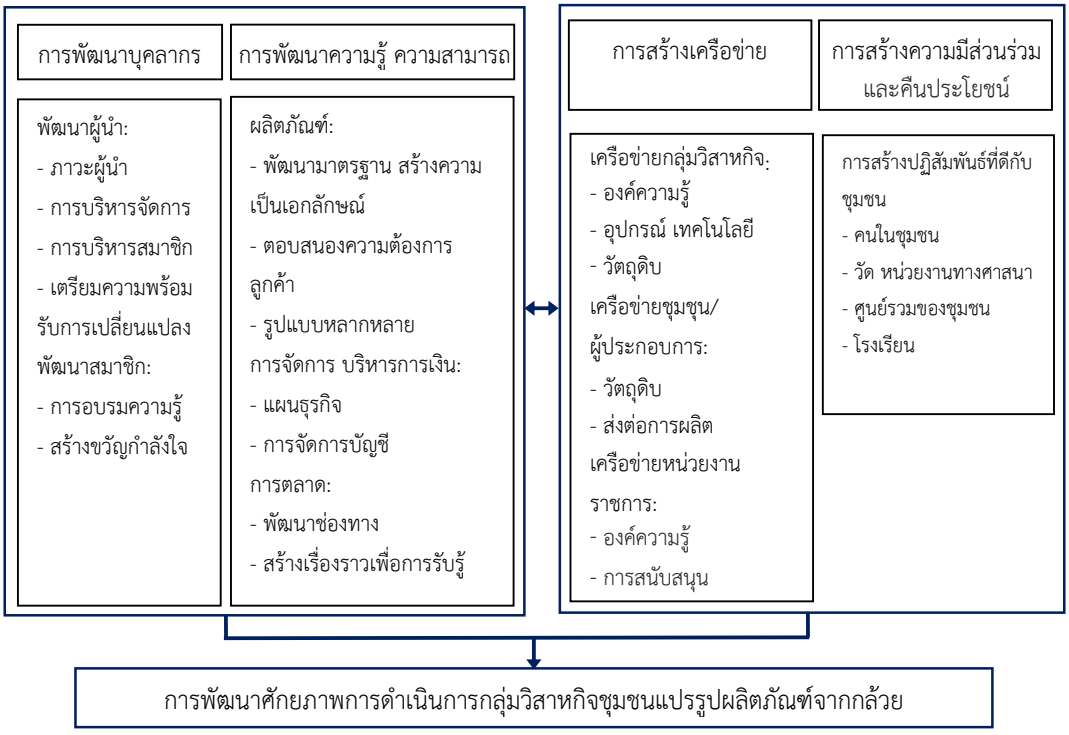

ภาพที่ 1 แนวทางการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานด้านการเกษตรและหน่วยงานด้านการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน ควรนำโอกาสจากปัจจัยเอื้อไปใช้ยกระดับวิสาหกิจชุมชนและควรปรับปรุงปัจจัยขัดขวางที่เป็นอุปสรรคของวิสาหกิจชุมชนให้ลดลง และสอดคล้องกับความต้องการของวิสาหกิจชุมชน

2. หน่วยงานภาครัฐควรหาแนวทางยกระดับและส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันให้แก่วิสาหกิจชุมชนตามอัตลักษณ์ของทรัพยากร ผลิตภัณฑ์ ภูมิปัญญาและศักยภาพของแต่ละวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้สามารถพัฒนาและแข่งขันกับภาคธุรกิจได้อย่างยั่งยืน เช่น การเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์มีมูลค่าสูง (High value) เป็นต้น

3. หน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานเกษตร สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานพาณิชย์ สำนักงานวัฒนธรรม สถาบันการศึกษา เป็นต้น ควรร่วมมือกันในยกระดับศักยภาพวิสาหกิจชุมชนอย่างเชื่อมโยงบูรณาการทุกมิติ (Value Chain) เช่น การผลิต การแปรรูป การเพิ่มมูลค่า การสร้างการรับรู้ การตลาด เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยให้สมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และคนในชุมชน ร่วมในขั้นตอนของการดเนินการวิจัย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนถึงความมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและปัญหาด้านต่างๆ ของชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนการวิจัย (สกว.) สำนักประสานงานชุดโครงการการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) ผู้สนับสนุนทุนการวิจัยปีงบประมาณ 2561 ขอบคุณผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร สำนักงานเกษตรจังหวัดตาก สำนักงานเกษตรอำเภอแม่ระมาด สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วย ในอำเภอแม่ระมาด และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้นแบบวิสาหกิจชุมชนบ้านแคว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ข้อมูลในการวิจัย และอาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักศึกษาในการร่วมเก็บข้อมูล ทำให้วิจัยสำเร็จลุล่วง

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2555). คู่มือการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน (ปรับปรุงปี 2555). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. (2560). สรุปจำนวนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่อนุมัติการจดทะเบียน ณ วันที่ 1 มกราคม 2560 กองส่งเสริม วิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. สืบค้นเมื่อ 14 พฤศจิกายน 2560, จาก https://www.m-society.go.th/

ณัฐพล บัวเปลี่ยนสี ปรีดาพร อารักษ์สมบูรณ์ และนิชชิชญา นราฐปนนท์. (2560). การพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, 1(1), 43-49.

ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และอุทิศ สังขรัตน์. (2556). แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา. สงขลา : ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

นงนุช อิ่มเรือง และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. (2554). แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหวายหลึม. วารสารการบริหารท้องถิ่น, 4(2), 1-15.

ปลื้มใจ ไพจิตร และชาญวิทย์ ทองโชติ. (2560). กระบวนการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแปรรูปและผลิตอาหาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารวิทยาการจัดการ, 4(2), 175-204.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564). สืบค้นเมื่อ 14 พฤศจิกายน 2560, จาก http://www.nesdb.go.th/

สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. (2556). วิสาหกิจชุมชนดีเด่น ปี 2556. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร.